

Samozatajni enciklopedist

Valentin Putanec (Krašić, 2. X. 1917–Zagreb, 4. I. 2004)

Dr. Valentin Putanec bio je u svojoj skromnosti nesklon hvalospjevima pa je teško naći prave riječi kojima će se bez veličanja prikazati taj veliki znanstvenik i veliki čovjek. Ovi reci podsjećanja na našega Doktora nisu napisani zato što je to običaj kad tko trajno ode, nego su napisani u želji da mladi znanstvenici koji ga nisu poznavali nađu koji poticaj za sebe u Doktorovu životu i djelu, u prvom redu poticaj da pokušaju dosegnuti širinu i temeljitost Putančeve naobrazbe.

Životopis. Valentin Putanec rođen je 2. listopada 1917. u Krašiću kraj Jastrebarskoga. Život ga nije mazio jer je s 11 godina ostao bez oca uz majku i jedanaestero braće i sestara. Pučku je školu završio u rodnom mjestu, a klasičnu gimnaziju u Zagrebu 1937. godine. Na Filozofskom fakultetu u Zagrebu diplomirao je 1941. godine na romanistici. Godine školovanja u Zagrebu bile su vrlo teške jer se morao sam izdržavati dajući instrukcije. Usto je prebolio tuberkulozu, koja je u to vrijeme bila teška bolest koja se jako dugo liječila. Željan znanja, Putanec je za vrijeme rata studirao još i slavistiku i talijanistiku. Poslije rata pohađao je u Jugoslavenskoj (danas Hrvatskoj) akademiji znanosti u umjetnosti tečajeve dijalektologije, onomastike, paleografije i stekao široku filološku naobrazbu kakvu rijetko danas tko ima prilike steći. Radio je u srednjoj školi u Senju (1941) i u Zemunu (1941–1942), u Hrvatskom bibliografskom zavodu (1942–1945), Nakladnom zavodu Hrvatske (1945–1948), a od 1948. godine u tadašnjem Institutu za jezik, u kojem je vodio odsjek za onomastiku i odsjek za leksikografiju i u kojem je stekao najviše zvanje, zvanje znanstvenoga savjetnika. U Akademiji je niz godina vodio poslove tajnika Međuakademijskoga odbora za onomastiku i Republičkoga onomastičkoga odbora. Bio je urednik raznih izdanja.

Doktorirao je 1950. godine tezom *Francuska leksikografija na hrvatskom ili srpskom i slovenskom jeziku do 1914. godine sa bibliografijom francuske leksikografije na hrvatskom ili srpskom i slovenskom jeziku (1603–1950)* i već tezom pokazao širinu i sklonost sintezama u obrađivanju znanstvenih tema, ali i sklonost da naslovom, bez obzira na duljinu, jasno kaže o čem je riječ kako čitatelja ne bi prevario neusuglašenošću naslova i sadržaja. Znanstveno područje njegova rada bilo je u prvom redu slavistika, zatim starofrancuski (istraživao je starofrancuske tekstove u Metropolitani), indoeuropeistika, balkanistika, opća lingvistika, kulturna povijest.

Za istaknutu znanstvenu djelatnost dobio je 1976. godine republičku nagradu “Božidar Adžija”, a 1996. Red Danice hrvatske s likom Ruđera Boškovića, koji mu je bio osobito drag jer je došao na prijedlog izvan njegove radne sredine kao znak priznanja vrijednosti njegova prinosa hrvatskoj znanosti. Godine 1977. dr. Putanec izabran je za člana suradnika JAZU. U mirovinu je otišao 1987. godine, ali je i dalje dolazio u Institut redovitije od zaposlenika sve dok je imao svoj stol, na kojem je uvijek u gomili knjiga znao točno gdje je ona koju traži.

Dr. Valentin Putanec svojim je svestranim jezikoslovnim radom, dugim više od šest desetljeća, kao poliglot široke kulture i temeljite humanističke naobrazbe, kao savjetnik na nizu znanstvenih projekata i kao savjetnik mnogim pojedincima, posebice mladim znanstvenicima, uvelike utjecao na razvoj kroatistike i na podizanje njezina ugleda u svijetu, ali i na osposobljavanje znanstvenoga pomlatka.

U širokom rasponu bogate znanstvene djelatnosti dr. Valentina Putanca ističu se rezultati iz etimologije, leksikografije, onomastike i balkanistike, opće lingvistike, tekstologije, književne povijesti, kulturne povijesti. U mnogim je područjima postao autoritetom, osobito u etimologiji i onomastici.

Kroatistika je danas nezamisliva bez četverotomnoga *Etimologijskoga rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* Petra Skoka, na kojem je dr. Putanec samozatajno radio punih 25 godina, prvo kao Skokov suradnik, a potom kao priređivač toga kapitalnoga djela i autor opsežnoga kazala. U brojnim je člancima objavio rezultate svojih etimoloških istraživanja. Ti mali etimološki biseri, ima ih dosta i u našim *Raspravama*, pokazatelji su Putančeve ustrajnosti u razotkrivanju nepoznatoga i podjednake temeljitosti i u pisanju sinteza i u traganju za značenjem i porijeklom riječi kao što su *začinjavac*, *zvanik*, *bikla*, *orah*, *šuga* ili *sprat*, pa *Aržano*, *Relković*, *Davor*, *Štambuk* i mnoge druge.

U onomastici radovi se kreću od teorijskih: *Esej o jezičnom znaku i onomastici*, do uređivanja *Leksika prezimena SRH* i izrade velikih bibliografskih pregleda, kao što je *Retrospektivna onomastička bibliografija* (s Petrom Šimunovićem), koja je uzorom za slične strukovne bibliografije.

Dvojezičnu leksikografiju u Hrvatskoj obogatio je svojim *Francusko-hrvatskim rječnikom*, koji je bio desetljećima nezaobilazan priručnik učenicima i studentima francuskoga jezika. Hrvatska mu je leksikografija dužnik za mnoga otkrića i opise nepoznatih rječnika. Pritom je posebno važno što je pomaknuo granice njezina početka (rad o Valentianovu rječniku iz 1527. godine). Uz radove o pojedinim leksikografima i njihovim djelima (o Kašiću, Vrančiću, Mikalji, Vitezoviću, Della Belli, Lanosoviću, Stulliju, Parčiću, o Zvaniku talijansko-hrvatskom, o aneksnim rječnicima ...) dao je dosad najpotpuniju sintezu njezine povijesti s bibliografijom (*Enciklopedija Jugoslavije s.v. Leksikografija*, prerađeno i dopunjeno kao otisak *Priručnik za proučavanje povijesti leksikografije*). Cijenjen i izvan državnih granica, napisao je pregled jugoslavenske etimološke leksikografije i (s Ivanom Mule) pregled povijesne leksikografije za moskovski zbornik *Славянская историческая и этимологическая лексикография*.

Dr. Valentin Putanec bio je strastan istraživač hrvatske glagoljske baštine, hrvatskih inkunabula, povijesti tiskarstva, starih tekstova, koje je nerijetko sam otkrivao. Istražujući na mnogim poljima, vrlo je često obrađivao dotad nepoznate ili neistražene teme, kao što su Vitezovićev zidni kalendar, Vitezovićev MUZEUM na Griču, Pergošićevo porijeklo, poliglotni konverzijski rječnici s konca 15. st. na Porti u Carigradu, Kašićev etnonim "Curictensis", prve novine u Hrvatskoj, *Bogoljubno razmišljanje od oče-naša* Jakova Mikalje, hrvatski lekcionar i hrvatske glose u Radonovoj Bibliji, prve zapisane hrvatske riječi ... Njegova su mišljenja bila uvijek originalna, s mnogo znanstvene argumentacije (npr. pitanje prve tiskare u Hrvatskoj).

Dr. Valentin Putanec sudjelovao je na mnogim znanstvenim skupovima u zemlji i inozemstvu, rjeđe prisutan, a češće s referatima koje su mu drugi čitali jer nije volio putovati. Preko 200 radova objavio je u raznim domaćim i više od 30 radova u stranim publikacijama, od Akademijina *Rada* do međunarodnoga časopisa *Onoma*. Popis se radova, uz prikaz djela i života, nalazi u *Raspravama*, 23–24, koje su mu suradnici posvetili o 80. obljetnici života i 60. obljetnici znanstvenoga rada.

Samo znanstvenik velika formata, kakav je bio dr. Valentin Putanec, mogao je stvarati sinteze i na tako širokom jezikoslovnom području gotovo svakim svojim radom, pa i onim najmanjim, obogatiti znanost i uopće hrvatsku kulturu novim spoznajama.

Dr. Valentin Putanec nije se doticao popularnih jezikoslovnih tema, nego je izvan jezikoslovnih pozornica uporno rješavao jezikoslovne zagonetke, za mnoge ili nevidljive ili nerješive, znajući da na taj način neće steći dnevnu popularnost, ali da će dati valjane znanstvene odgovore. Bio je znanstvenik o kojem se nije mnogo govorilo, ali znanstvenik čije se mišljenje tražilo, cijenilo i citiralo. Kad literatura nije mogla pomoći, pomagao je dr. Putanec. Znaju to svi stariji znanstvenici u Institutu, ali i mnogobrojni stručnjaci različitih profila koji su dolazili Putancu u Institut po pomoć ili ga nazivali doma. Taj dio njegove djelatnosti zapravo je neispisani dio njegove bibliografije, ugrađen u mnoge druge ispisane bibliografije. Pritom je pokazivao dvije tako rijetke vrline: s jedne je strane nesebično želio pomoći svakomu tko treba pomoć, a s druge ga je strane vukla istraživačka znatiželja da problem razriješi. Znao je danima tragati za odgovorom, nikad nije ni odbio ni odustajao. U taj “nevidljivi” rad možemo pribrojiti i Putančeve inicijative za velike projekte, kao što je velika suvremena gramatika u ovom Institutu (zajedno s Ljudevitom Jonkeom), zatim rječnici povijesne toponimije i antroponimije te suvremene toponimije i antroponimije (unutar Međuakademijskoga odbora za onomastiku), zatim projekt leksikografske bibliografije u HAZU i tzv. “mali Skok”. Organizirao je ispis toponima i antroponima iz Čazmanskoga kaptola i naših toponima iz *Gazetteera* (engleski popis iz Drugoga svjetskoga rata) kao osnove za izradu onomastičkih rječnika. Svi su ti prijedlozi išli za tim da se u kroatistici uz manje zadatke rade i veliki projekti kao sinteze znanstvenih spoznaja ili kao prijeko potrebna jezična pomagala. Bio je znanstvenik vizionar koji je uvijek jasno vidio koji su projekti prioritetni i što bi se i kako moralo raditi. Nažalost, vizionari ne dobiju uvijek priliku da i ostvare svoje ideje, zato je naš Doktor uglavnom u osami istraživao koliko je stigao, znajući da neće nikad stići istražiti sve ono što je imao u zamisli.

Ljudska veličina. Za Putanca nisu postojali “naši i vaši”, “mi i oni”, “mladi” i “stari”. Bio je čovjekoljubac i nikad nije pokazivao da se razočarao u ljude, iako je imao razloga. Poznao je mnoge uglednike, među ostalima Andrea Vaillanta, Antuna Mayera, Stjepana Ivšića, Blaža Jurišića, Tina Ujevića. Znao je kazivati tako simpatične sličice iz života poznatih da smo ga nagovarali da napiše knjigu svojih sjećanja, a on se samo smješкао ispod svoga šešira, od kojega se nije razdvajao, kao da je htio dati do znanja da je važna samo znanstvena istina i da je jedino ona vrijedna truda.

Iz dugogodišnjega poznanstva tri sam pouke izvukla, dvije za znanstveno ponašanje, a jednu svakidašnju za miran san. Podijelit ću ih nesebično, kao što bi to i Doktor

učinio, s onima kojima možda, kao i meni, mogu biti putokazi.

– Piši samo onda ako imaš što novo reći. Doktor je u svakom svom radu morao reći nešto novo, inače nije imalo smisla ponavljati već poznato. Smatrao je da se u znanosti trebaju raditi ili sinteze poznatoga ili otkrivati nepoznato.

– Uvijek se služi izvornikom, a ne sekundarnom literaturom, i daj točan podatak. Bezbroj je krivih podataka u literaturi zbog služenja sekundarnom literaturom. Nerijetko se takvi podaci dalje umnožavaju. Nikad Doktor nije vjerovao koliko god ga uvjerali da je to tako, svaki je put tražio knjigu da on vidi svojim očima.

– Bolje je zaobići nego se uzrujavati. Mudra pouka nastala iz bogatoga životnoga iskustva. Nije to mirenje sa stanjem, nego izlaz kad se ne može utjecati na zbivanja oko sebe. Jednom mi je Doktor rekao da ide doma i da neće ostati na sjednici zbora radnih ljudi (Institut je u njegovo vrijeme bio malen i cijeli je kolektiv sudjelovao u upravljanju) jer je vidio po dnevnom redu da bi ga sjednica mogla uzrujati, a da on ne može utjecati na tok sjednice. Mudrost je shvatiti na vrijeme da treba sebe mijenjati ako već ne možeš svijet promijeniti. A naš je Doktor bio mudar čovjek.

Doktor je Putanec bio čovjek velika srca tako da se o njem ne može drukčije govoriti nego samo srcem. Na pomalo nespretan, ali simpatičan način pokazivao je koliko je brižan suprug, otac i djed. Ostat će mnogo malih sitnica po kojima je bio poseban i drag čovjek. Tu je nezaboravni njegov šešir, koji je nosio i u Institutu, toplo pivo koje sve liječi, zdravice koje je držao na proslavama novih doktorata i promaknuća, orahnjača kojom nas je častio za Valentinovo, onaj legendarni imperativ “dajte, dajte!”, što je značilo: slobodno pitajte, riješit ću vam problem. Bio je duhom mlad, ali ni tijelo nije priznavalo godine jer je u poznim godinama još hitao stubištem u Institut preskačući po tri stube. Ostavljao je dojam da ne stari jer jednostavno starost za njega nije postojala, čak je i osamdesetogodišnjake smatrao mladima.

Bez obzira na priznanja, časti i titule za vrijeme života, koje su Putanca znale i nepravedno mimoići, jedino trajno poslije znanstvenika ostaje ono što je napisao. Mnogima je to i jedino bogatstvo, bogatstvo koje im nitko ne može uzeti, ma koliko god ih nastojali prešutjeti. Jedino će po tome biti vrednovani, a ne po priznanjima ili uspjesima za života.

Ostaju i sjećanja u kojima se postojanje produžuje. Veličine koje su nas za života darivale nesebično i znanjem i dobrotom ne sreću se često jer se do tih visina teško naraste. A Doktor je izrastao iznad mnogih. Kad je na početku sedamdesetih u Institut došla prva veća skupina mladih asistenata pripravnika (danas bi se reklo novaka) zahvaljujući profesoru Ljudevitu Jonkeu, koji je tada bio ravnateljem Instituta, među znanstvenicima u Institutu zatekli su jednoga Profesora i jednoga Doktora, samo tako, Profesor i Doktor, s velikim slovom, to im je bilo kao ime, dva tako različita čovjeka, a u svojoj veličini oba slična. Slavko Pavešić, Profesor, i Valentin Putanec, Doktor. Obojica široka filološkoga znanja i obojica široka, nesebična srca, nekih sve rjeđih osobina. Uvijek su dijelili svoje znanje. Neki daju samo s računicom, a neki bez računice, i ti su istinski bogati jer imaju što dati. I Profesor i Doktor bili su jako bogati ljudi. Sudbina je htjela da sam se prije gotovo puna tri desetljeća oprostila nad otvorenim Profesorovim

grobom u ime mladih koji su tada izgubili istinskoga učitelja, sad se na ovaj način opraštam od Doktora, usudila bih se reći da se opraštam od posljednjega institutskoga velikoga filologa, kakvih teško da će stvoriti ovaj sustav školovanja u kojem je sve rjeđe velikih učitelja, pa i velikih učenika i u kojem je brzina dostupnosti informacijama obrnuto proporcionalna temeljitosti i širini naobrazbe.

Nema, dakle, više Profesora, a nema više ni Doktora. Nije dobro živjeti u prošlosti, treba živjeti danas, ali danas je ljepše ako nas je prošlost obogatila. Vjerujem da ima dosta ljudi koje je uvelike obogatilo Doktorovo znanje i Doktorova dobrota. I da to neće zaboraviti. Nikad neću zaboraviti ni jedan listić s bibliografskim podatkom koji bi mi Doktor ostavio na stolu dok sam pisala doktorat, niti onaj usputni brižni upit: “Kako ide?” No, vrijeme ide dalje, jedni odlaze, drugi dolaze. Došli su mladi koji će stvoriti novu kakvoću, novu radnu klimu. Nadam se da će biti dovoljno i znanja i volje da se naprave veći znanstveni pomaci u jezikoslovlju općenito, a posebno u kroatistici, te da će biti mjesta i za dobro, jer samo tako ima smisla dobrota kojom nam se naš Doktor darivao. Stoga bih Doktorovu uzrečicu “Dajte, dajte!” dopunila: Dajte, dajte malo sebe i drugima, jer ćete biti sretniji. Znam da je naš Doktor bio jako sretan čovjek i da se negdje gore sad smireno smješka ispod svoga šešira te da mu je malo nelagodno što toliko o njem govorim kad su sve ove riječi zapravo suviše. A dovoljno je bilo reći samo ono što kolega Krunoslav Pranjić napisa za Stjepana Ivšića, Putančeva dragoga poznanika: *Učenjak s vertebralnim stupom.*

Branka Tafra